

שמוך את יום השבת לקדשו ה יא

סיפר הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל כי בשנות העשרים של המאה הקודמת, כאשר הגיעו יהודים רבים מאירופה לארצות הברית, רבים מהם עמדו בנסיונות קשים מאד בגין שמירת השבת.

דבר מקובל מאד באותם ימים היתה דרישת מעבידים מעובדיהם לעבוד ביום השבת כביום רגיל, ומי שלא נענה לדרישה הזאת פוטר מיד ממקום עבודתו.

באותה תקופה בה היה המצב הכלכלי קשה מנשוא, היה בפיטורין ממקום העבודה סכנה מוחשית של רעב עוני ומחסור.

שתי משפחות גרו בשכונתי - סיפר רבי משה - שראשי המשפחה פוטר מעבודתם בגין אי הסכמתם לעבוד בשבת. והנה משפחה אחת זכתה וכל ילדיה גדלו להיות תלמידי חכמים מופלגים מרביצי תורה ויראה, ואילו בני המשפחה השניה הפסיקו לשמור תורה ומצוות, רחמנא ליצלן...

הדבר עורר את תשומת לבי - המשיך רבי משה וסיפר - ורבות חקרתי כדי לעמוד על פשר הדבר ואכן לבסוף נודעה לי הסיבה.

המשפחה האחת, כאשר פוטר אביהם מעבודתו שב אל ביתו ואמר לילדיו: בני היקרים! אשרינו שזכינו והקדוש ברוך הוא קיבל את הקרבן שלנו ברצון! זכינו כולנו ואנו מוסרים את נפשנו למען שמירת השבת!

ואכן - אמר רבי משה - זכה אותו אדם וילדיו גדלו בתורה ובמעשים טובים לשם ולתפארת.

לעומת זאת במשפחה השניה, כאשר שב אבי המשפחה אל ביתו לאחר פיטוריו, התלונן בזעף ואמר: שוב אין לנו לחם בגלל השבת!... כל כך קשה להיות יהודי!...

לא פלא - סיים רבי משה - שילדיו של זה סרו מן הדרך...

סיפור זה מראה על חשיבות השבת ופירוש המילה 'שבת' כמנוחה.

וזה היה כוונת משה דאף על פי שידע שמינתמו תלוי צנקמת מדין עשה בשמחה שלא רצה שיהיה ציונות לכלל ישראל שנקשלו ציטול מנחמי ורלנו יתצרך ע"י המדינים עם הדומה לחמור שזה היה העיקר כוונה מהנקמה כנ"ל.

ובמובן היה למשה רבינו שינוח משבני ישראל יסבלו ציונות עבור

המדינים, וזה הוה כמו הצמיחה של הגמי כרכות (מג): נוח לו לאדם שיפיל עצמו לחוך

בשבן האש ואל ילצין פני חצירו ברבים, וזה היה השבח של משה רבינו שהיה מנהיג אמיתי של כלל ישראל דכאיב לו טובא על אשר קטן של כלל ישראל כמבואר באור החיים הקדוש בואת הזכרה על הפסוק דקח ה' עשה ומשפטיו עם ישראל, שהיה מתדיין

תמיד עם ה' על ישראל והיה מכריע הדין לכף זכות, אף על פי שזה גרם מינתמו. וזה הפשט כאן גם כן דמשה רבינו היה מתפלל תפילות כמנין ואחמץ שיכול לעבור לא"י.

ובאמת במהרה"ל דיסקין צפרשמינו מציא בשם מדרש שאלו היה מתפלל עוד

תפילה אחת היה נענה וכן הציא מדרש (דברים רבה ז) דאם היה כל ישראל אומרים להקב"ה שרואים דוקא שיכנס משה רבינו

לא"י היה נחצטל הגזירה ממנו דתפילת יצור קורעת גו"ד, ואעפ"כ לא התפלל עוד

ולא בקש מצני ישראל שיחפלו בעבורו, משום ונשב צגיא מול בית פעור, ואיתא בגמ' (סוטה יז) מפני מה נקצר משה אלל בית פעור

כדי לכפר על מעשה פעור, וחוס' שם מציא מדרש, בכל שנה ושנה צעת שחטאו ישראל

בבנות מואב באותו פרק בית פעור עולה למעלה כדי לקטרג ולהזכיר עון וכשהוא

רואה קצרו של משה חוזר ושוקע שמהה צרבינו שקעו בקרקע עד חוטמו וכל שעה שעולה חוזר ושקע למקום ששקעו משה

רבינו ע"כ.

ברומר דהחוק"ק מספר בשבמו של משה דשמע לה' מה שאמר לו אל חוסף

ידבר אלי עוד בדבר הזה משום שיצבו אז בבית פעור, והיה מוטב למשה רבינו שלא

ילך לא"י ממה שיהיה קטרוג ח"ו על בני ישראל במעשה פעור, וכנ"ל.

וזהו הציאור צרש"י צפר' מטות על הפסוק וידבר משה (לה) אף על פי ששמע

שמינתמו תלוי בדבר (נקמת המדינים) עשה בשמחה ולא איתר, דצפרשם קדושים על

הפסוק ואיש אשר יתן שכבתו צבהמה מות יומת, ואת הבהמה מהרוגו, הקשה רש"י

אם אדם חטא צבהמה מה חטאה, אלא מפני שצאה לאדם חקלה לפיכך אמר הכתוב חסקה

קל וחומר לאדם שיודע להבחין בין טוב לרע וגורם רעה לחצירו לעבור עבירה. ובאבן

עזרא מפרש כדי להסתיר הקלון וכן צרש"י פרשם בלק (פג) מפש דהמלאך הרג את

האמון שדיבר אל בלעם שלא יאמרו זו היא שאלקה את בלעם בכותחמה ולא יכול להשיב, שחם המקום על כבוד הבריות.

ונשב בגיא מול בית פעור (ג) (ט). עיין באור החיים הקדוש שהקשה מה

בא להודיע במאמר הזה, ומה קשר יש לו כאן, ומחרך, דהחוק"ק מרמז ה' מן

הטעמים שמה לא נקצר צרש"י, כדי שיהיה מול בית פעור לכל ימים ראש לקטרג על

ישראל, ע"כ. ויש להרחיב דבריו ביתר ציבור, דצפרשם

מכות כתיב נקם נקמת בני ישראל מאת המדינים אחר חוסף אל עמיך ובפסוק

אחר זה אמר משה לכלל ישראל נקום נקמת ה' במדין, והמפרשים הקשו דהקב"ה אמר

למשה נקום נקמת בני ישראל ומשה אמר להם נקום נקמת ה'. ועיין באור החיים הקדוש שצפרשם דמשה ידע דעיקר כוונת הנקמה היה לקנאת ה' דהמדינים גרמו שבני ישראל ציטלו מנחמי ורלנו יתצרך [ולא משום שהרגו מצני ישראל], ע"כ.

1

1 : (ב) לא תוסיפו. כגון חמש פרשיות בתפילין, חמשת מינין בלולב, חמש ציציות, וכן לא תגרעו. לשון רש"י. וכך אמרו בספרי¹², מנין שלא תוסיף¹³ על הלולב ועל הציצית ת"ל לא תוסיפו¹⁴, ומנין שאין פוחתים מהן ת"ל לא תגרעו¹⁵. מנין שאם פתח לברך ברכת כהנים לא יאמר הואיל ופתחתי לברך אומר ה' אלהי אבותיכם יוסף עליכם¹⁶, ת"ל הדבר¹⁷, אפילו דבר לא תוסיף עליו. אבל לא באלה בלבד אמרו. אלא אף הישן בסוכה בשמיני בכונה¹⁸ לוקה, כמו שמוזכר במסכת ראש השנה¹⁹, וכן אם יעשה החג ששה עובר בלאו הזה. ולפי דעתי אפילו²⁰ עובר בלאו, וכך אמרו לענין מקרא מגלה, מאה ושמונים²¹ נביאים עמדו מלבו²² כירבעם²³, עובר בלאו, וכך אמרו לענין מקרא מגלה, מאה ושמונים²⁴ נביאים עמדו להם לישראל ולא פחתו ולא הוסיפו על מה שכתוב בתורה אפילו אות אחת חוץ ממקרא מגלה מאי דרוש וכו'²⁵, ובירושלמי²⁶, שמונים וחמשה זקנים ומהם²⁷ כמה נביאים היו מצטערים על הדבר, אמרו כתוב אלה המצות אשר צוה ה' את משה, אלו המצות שנצטוו²⁸ מפי משה, כך²⁹ אמר לנו משה ואין³⁰ נביא אחר עתיד לחדש דבר לכם³¹, ומדרכי ואסתר רוצים³² לחדש לנו דבר, לא זנו משם נושאים ונותנים בדבר עד שהאיר הקב"ה עיניהם³³ וכו'. הרי שהיתה המצוה הזו אסורה להם, א"כ היא בכלל לא תוסיף עליו. אלא שלא למדנו למוסיף על פי נביא אלא מן הכתוב שאמר אלה המצות, אין נביא רשאי לחדש בו דבר מעתה³⁴.

ו זהו הוא ההמשך עם הפסוק קודם זה ולו את יהושע ומזקה ומלמכו כי הוא יעבר לפני העם הזה וכו', דמשה רבינו נראה להראות ולמזק יהושע עד היכן נעשה ישראל צריך למקור עצמו לכלל ישראל שלא יהיה ח"ו שום קטרוג או נזק להם ומשום הכי אמר ונשז נביא מול בית פעור להראות לו דהיה נזק לו שלא ילך לא"י ממנה שיהיה קטרוג ח"ו על בני ישראל, וכנ"ל.

לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם

ולא תגרעו ממנו לשמור את מצות ה' (ד' ב')

33 כ"כ תוס' 5

1 הקשו המפרשים שלכאורה אפשר להבין מדוע שלא יגרעו ממצוות ד', אך מה קוחטא אם מוסיפים על התורה, דע"י ההוספה אולי מקיים את התורה ביתר תומרה והרי זו מעלה.

ונראה לי לבאר את הענין בעה"ת, שכל יהודי שרוח נשמה באפו חייב להאמין שהתורה הקדושה ניתנה לכלל ישראל ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו, הוא שכתבה ואמר את מצוותיה משפטיה וחוקותיה, רק נתנה ע"י שלוחו נאמן ביתו ישה רבנו עה"ש, וכן חייב להאמין האדם שהתורה ניתנה בשלימות שאין למעלה (וימנה, וכהש"כ "תורת ד' תמימה...", דהיינו התורה היא תמימה ללא שום מום וחסרון כל שהוא ח"ו, והראיה הטובה שכך היא תורת ד', היא זו, שהרי ניתנה מאת השי"ת, וברור הדבר שאם התורה היתה ניתנת מבשר ודם ואפילו משה רכנו, היה מקום לטעות ולומר שעדיין יש צורך להוסיף או לגרוע, כי שמא שכח משה רבנו לכתוב או להשמיט, אך אחרי שכולנו מאמינים באמונה שלימה שהתורה ניתנה אך ורק מפי השי"ת אין כל מקום לומר שהתורה החסירה או יתרה כל שהוא. ונוסף לזה מונח בתורת ד' תמימה, שתורתנו הקדושה ראויה היא להינתן לכל באי עולם, עד האדם הניחון בכשרונות הנעלים ביותר שאין למעלה מהן, וכן התורה ניתנה לכל המצבים ולכל הזמנים, ולא קיים זמן או מצב שיהיה צריך לשנות כקוצו של יו"ד מתורתנו הקדושה, כי התורה היא נצחית ולנצח נצחים, והכל מונח בה רלית מילתא דלא רמיזא באורייתא, רק הצורך הוא "הפוך בה והפוך בה דכולה בה", וזהו שלימות התורה. ומתן תורה בצורה כזו יכול לתת רק השי"ת שאינו בשר ודם ואין כל מקום לשכחה או יתור בדבריו, וכן רק הוא יכול לתת תורה לכל כשרון שהוא, היות והוא ברא את האדם, הרי אך הוא יודע מה מתאים עבורו. ולפי דבריני יובן ציווי התורה "לא תוסיפו ולא תגרעו ממנו" כי אם האדם מעז להוסיף או לגרוע דבר ולו הקטן ביותר מתורתנו, הרי מעשיו מוכיחים שאינו מאמין שהתורה ניתנה מאת השי"ת, אלא חושב שמושה רבנו כתב את התורה, ומדעתו כתב, ולכן מנסה להוסיף או לגרוע, שמא שכת משה לעשות כך, כי אם היה מאמין שהשי"ת הוא נותן התורה, לא יתכן שיעלה על לבו שעדיין יש צורך להוסיף או לגרוע כל שהוא, ואם עושה כן הרי הוא ממש כופר שתורה מהשמים היא, ולכן צוותה התורה "לא תוסיפו ולא תגרעו".

פעם פגשתי בחו"ל אכרך, שאילתיהו היכן הוא לומר והשיבני בשיבת "תורה ודעת" נודעתי ואמרתי לו: אם לתורה יש צורך להוסיף את המלה דעת הרי זה סימן שלא מכירים בזה שכתורה מונח דעת, וא"כ זוהי כפירה ממש, וכמו שאמרו תו"ל "האומר אין לו אלא תורה אפילו תורה אין לו" כלומר אם האדם חושב

2

שבתורה אין אלא תורה, כלומר רק תורה, אפי' תורה אין לו, דהיינו האדם צריך לדעת כי בתורה מונח הכל מה שצריך האדם לדעת ולא חסר בה מאומה, ואם חושב שבתורה יש רק תורה, ודעת צריך הוא לחפש בספרי מינות וכפירה א"כ גם תורה אין לו.

(6) שמ

ובעוד ררך אפשר לבאר את הדבר, שעל כל יהודי לדעת שתורתנו הקדושה, חוץ מכל החכמה ודעת הליכות חיים וכו' המונחים בה הרי יש בתורה הקדושה קדושה נוראה, סודות וסודי סודות ותילי תילים של עולמות, ולא מונח בתורה רק מה שעינינו רואות, הדינים המשפטים, אלא ככל אות ואות מונח קדושה וטהרה. ורואים כשהאדם יושב זמן מה ולומד תורה, איך הדבר משפיע עליו, איזה תפלה הוא מתפלל אחרי הלימוד, וכמה אהבת ישראל מקבל האדם ע"י לימוד התורה, ואם ילמד עורך רגו את ספרי החוק והמשפט האם יתעלה ע"י לימודו הרי יסאר אותו האדם ולא ישפיע על נשמתו מאומה, אך תורתנו הקדושה שהיא תורת ד'

(7) חינוך

משקשי המצנה, כי הָאָדוֹן הַקְּצוּה אֹתָנוּ עַל הַתּוֹרָה. קְרוּךְ הוּא—בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵמוֹת, וְכָל-מַעֲשֵׂיו וְכָל-צְוֵיו—הֵם שְׁלֵמִים וְטוֹבִים, וְהַתּוֹסֶפֶת בָּהֶם—חֲסָרוֹן. וְכָל-שָׁפָן הַגִּנְעוֹן, זֶה—דָּבָר קָרוֹר הוּא. דִּינֵי הַמִּצְוָה בְּמַסְכַּת סִנְהֶדְרִין (סו ב), וְכִמוּ כֵן בְּמַסְכַּת הָאֵשׁ הַשְּׁנֵה פָּרָק "רְאוּהוּ בֵּית-דִּין", וְגַם בְּ"צְרוּבֵי" דְּבָרוֹ קְצָנִין פָּרָק הַמּוֹצֵא תַּפְלִין (ק א). וְנִהְיָ אִסוּר זֶה בְּכָל-מְקוֹם וּבְכָל-זָמָן בְּנִקְרִים וּבְנִקְבוֹת. וְהַעוֹבֵר עַל זֶה וְהוֹסִיף בְּמִצְוֹת. כְּגוֹן: שְׁעוֹשֶׂה חֵמֶשׁ טוֹטְפוֹת בְּתַפְלִין, אוּ מְנִיחַ שְׁנֵי תַּפְלִין קְשָׁרִין צְשׁוּיִין בְּתַקְנָן קְרָאשׁוּ, וְכֵן הַטּוֹטֵל שְׁנֵי לֹלְבִין קְדוֹ. וְכָל-פְּיוּצָא בְּזוֹה. וְכֵן הַיּוֹשֵׁב בְּסִפָּה אַחַר הַתֵּיב אוּ הַטּוֹטֵל לֹלֵב בְּכַנְנָה לַעֲשׂוֹת הַמִּצְוָה וְאֶף-עַל-פִּי שִׁירֵצַ שְׁעָבֵר וְנִמְנָה—עוֹבֵר עַל קָאוּ זֶה וְנִסְבַּי מְלָקוֹת וּבְצָדִים וְהַתְּרָאָה. כְּמוֹ שִׁירֵצַ בְּכָל-מְקוֹם.

יכולה להשפיע על נשמת האדם, ולכן ע"י הלימוד בה הרי הוא מתעלה במעלות עליונות, וכמש"כ בחובת הלבבות בשער חשבון הנפש פ"ג וז"ל: והרביעי חשבוננו עם נפשו בגודל טובות האלקים עליו בהערתו אל מה שיש בו חיותו בשני העולמים בתורה נכבדה נאמנה, להסיר עורונו ולבצר סכלותו ולהאיר עיניו ולהקריבו אל רצון אלוהיו ותודיענו אמיתת בוראו ומה שהוא חייב לו אשר בו תשלם הצלחתו בשני העולמים כמו שכתוב "תורת ד' תמימה..." עכ"ל. ואם זוהי תורתנו הקדושה איך יעז האדם להוסיף על מצוות התורה, איזה שייכות יש לדבריו. לדברי תורת ד' שכולם קדושים בתכלית הקדושה, האם גם לדבריו יש קדושה כמו לדברי התורה, הרי אין כל שייכות בין קדושת פיו לקדושת התורה. וכן אם מעז לגרוע דבר מהתורה הרי מחריב בזה עולמות שלימים ע"י גרעונו, ואם עושה כך הרי ממעשהו מוכח שאינו יודע תורה מהי, ומה מונח בה, ואינו מודה שתורה מהשמים היא. ואפילו כבריאה שהיא גשמית אין האדם יודע בין ימינו לשמאלו מהנעשה בה, וכפי שראינו את השואה האיומה שנשמרו ששת מליוני יהודים ביניהם צדיקים יראים ושלמים, האם את זה אנו מבינים? וכן את מצבנו כיום שעומדים אויבנו לכלותנו וכמשך כל הזמן נשפך דמם של יהודים, האם את המהלך הזה אנו מבינים בשכלנו? וכן רואים אנו תרגולות שדוגרת על ביצים ומזה נברא בעל חי עם בשר ודם, עצמות ושומן, נפש שלימה שאוכל וקורא, האם את זה מבין האדם בשכלו? ומה כבר יש לומר שנברא אדם עם כל כך הרבה דעת, ואיזה מעשים יכול האדם לעשות בימי חייו, הרי כל הבריאה איננה מובנת לשכל האדם ואם כגשמיות כך, א"כ התורה שכולה רוחניות הרי הוא ק"ו וכן בנו של ק"ו שאין שכלו של האדם יכול להשיג את הקדושה והטהרה המונח בה, ואם כך הוא איך יכול להעז ולהוסיף בדבר שאינו משיג את ערכו. וכן אנו רואים בדברי הגמרא במנחות (מ"ד). שמובא שם מעשה באדם שהיה זהיר במצות ציצית שמע שיש זונה בכרכי הים... באו ארבע ציציותיו וטפחו לו על פניו... ורואים מהי הקדושה במצוות התורה ואיזו השפעה יכולה מצוה להשפיע על האדם, ובודאי שאין האדם שהוא גוף יכול להוסיף לזה, והעושה כן הרי הוא כופר ממש.

(ט) רק השומר לך וגוי' פן תשכח את הדברים. אז כשלא תשכחם ותעשושם על אמתתם תחשבו חכמים וגבונים, ואם תעוותרו אותם מתוך שכחה תחשבו שוטים, לשון רש"י. ואינו נכון כלל. אבל הכתוב הזה לפי דעתי מצות לא תעשה⁴¹, הזהיר בה מאד כי כאשר אמר שנוהר בכל המצות ונשמור החוקים והמשפטים לעשותם חזר ואמר רק אני מזהירך מאד להשמר ולשמור עצמך מאד מאד לזכור מאין באו אליך המצות שלא תשכח מעמד הר סיני מכל הדברים אשר ראו שם עיניך הקולות והלפידים, את כבודו ואת גדלו⁴², ודבריו אשר שמעת שם מתוך האש, ותודיע כל הדברים אשר ראו עיניך במעמד הנכבד ההוא לבניך ולבני בניך עד עולם, ופירש הטעם כי השם עשה המעמד ההוא כדי שתלמדו ליראה אותו כל הימים ואת בניכם תלמדו לדורות עולם, אם כן עשו אתם ככה ואל תשכחו אותו. והנה קודם שיזכיר הדברות שנאמרו שם הזהיר במצות לא תעשה שלא נשכח דבר מן

(8) ק"ו

(3)

המעמד ההוא ולא נסיריהו מלבנו לעולם, וצוה במצות עשה⁹ שנודיע בו לכל זרענו מדור לדור כל מה שהיה שם בראיה ובשמיעה. והתועלת¹³ במצוה הזאת גדולה מאד. שאם היו דברי התורה באים אלינו מפי משה בלבו אע"פ שנבואתו נתאמתה באותות ובמופתים, אם יקום בקרבנו נביא או חולם חלום¹⁴ ויצוינו בהפך מן התורה ונתן אלינו אות או מופת יכנס ספק בלב האנשים¹⁵, אבל כשמגיע אלינו התורה¹⁶ מפי הגבורה לאזנינו ועינינו הרואות¹⁷ אין שם אמצעי. נכחיש כל חולק וכל מספק ונשקר אותו לא יועילהו אות ולא יצילהו מופת מן המיתה בידינו, כי אנחנו היודעים¹⁸ בשקרותו, זהו שאמר שם וגם כך יאמינו לעולם¹⁹, כי כשנעתיק גם כן הדבר לבנינו ידעו שהיה הדבר אמת בלא ספק כאלו ראוהו כל הדורות, כי לא נעיד שקר לבנינו ולא ננחיל אותם דבר הבל ואין בם מועיל²⁰, והם לא יסתפקו כלל בעדותנו שנעיד להם, אבל יאמינו בודאי שראינו כולנו בעינינו וכל מה שספרנו להם, והענין הזה יבוא עוד בפרשה כי יקום בקרבך נביא או חולם חלום וגו'²¹, וכבר הזכרתיו שם בפרשת בחודש השלישי²².

9

פרשת ואתחנן: א) והודעתם לבניך ולבני בניך וגו' (ד', ט'). ועיין גמי קדושין (ל). אמר ריב"ל כל המלמד את בן בנו תורה, מעלה עליו הכתוב כאילו קבלה מהר סיני, שנאמר והודעתם לבניך ולבני בניך, וסמך ליה יום אשר עמדת לפני ד' אלקיך בחורב. ובפשוטו יש לפרש בכונת ריב"ל דר"ל, דאף המלמד לבן בנו, וכל שכן המלמד לבנו, דבנו הרי קודם לבן בנו, וכמו שכתב הרמב"ם פ"א מהלכות תלמוד תורה סוף ה"ב. והיינו כתיב בהך קרא - והודעתם לבניך ולבני בניך וגו'. אי נמי יש לפרש, דבן בנו דקאמר ריב"ל זוקא קאמר, דאף דכתב הרמב"ם הני"ל לגבי מצות תלמוד תורה שבנו קודם לבן בנו, מכל מקום ריב"ל דקאמר דחשיב כאילו קבלה מהר סיני אולי נתכוון לענין אחר, דהיינו - להמשך המסורה, ובוה בן בנו. עז"ף, דבמלמד לבנו, עדיין אין האב יודע אם תמשך מסורת התורה מזה הן כלפי נכדיו שיצאו ממנו. אבל במלמד לבן בנו, המובדל ממנו בהפסק של דור, הרי הסבא מבטיח ומחליט בלימודו זה שכן תימשך המסורה, למרות הפסק הדור שביניהם. ועל פי

10

THE FIRST JEWISH GRANDFATHER

A Child Is Born

A grandfather stands before his newly born grandchild filled with paradoxical thoughts. Feelings of renewal merge with fading memories of the past. For the Torah-committed Jew, this scene has an added dimension. Gazing at the newborn, the grandfather also experiences a sense of "generation awareness." What is "generation awareness"?

Grandfathers and grandchildren, though members of different generations, are part of one fraternity—the *Mesorah* community (those who preserve the integrity of the transmitted tradition). Just prior to his death, Moses told the Israelites, "I make this covenant and this oath not with you alone, but with those who are standing here with us this day before the Lord our God, and with those who are not with us this day" (Rashi: "also with future generations") (Deut. 29:13-14).¹ Jews of the past, present, and future are united in their commitment to the Divine teachings of the Torah and to the historical destiny of the Jew. One collegial fraternity exists of Moses, Rabbi Akiba, Maimonides, the Gaon of Vilna, the Besht, and others, joining hands with grandfathers, parents, and children of all generations.

As the child is born, he is absorbed into the *Mesorah* community. He will, hopefully, speak our language, study our texts, share our solemnities, dream our dreams, and adopt our ideals. Rashi will be his lifelong companion in Torah study, as he is ours. In this fraternity of the committed, there need not be any generation gap, any splintering of ranks, but rather a sharing of

נקודה זו שהצענו, שיש להבדיל בין שני המושגים הנפרדים של תלמוד תורה ומסורה, יש להסביר נ"כ בכונת הרמב"ם שמנה ללא תעשה ב' שהשמיט הרמב"ם - שלא נשכח מעמד הר סיני, דאין נראה לומר דכונתו בזה שיש בלימוד התורה גם עשה וגם לא תעשה, [שנלמד תורה, ונזהר שלא לשכחה], אלא שגדר המצות עשה הוא ללמוד תורה, וגדר הלא תעשה - שלא לשכוח את המסורה.

11

Reflectors of the Rav

ideas and ideals which span and unite countless generations. Each newborn child enters an extended historical family where he will be reared by the wisdom and teachings of great Torah personalities, all interested in his spiritual awakening and development.

When it is achieved, a *Mesorah* relationship between grandfather and grandchild contains an emotional intensity and intellectual closeness that in some ways transcends the parent-child relationship. Psychologically, one would not expect a deep identification between two individuals whose great discrepancy of years could easily spawn alienation. Yet grandparents, more so than parents, are sensitive to the transiency of time and to the pressing need to assure the perpetuation of one's lifelong principles. The child is far more than a biological extension; he embodies one's hopes for spiritual continuity. If, as is found frequently, a bond between old and young is achieved amongst Torah Jews, it is due to this singular awareness of a *Mesorah* community in which past and present generations are contemporaries. Distance in time is bridged, and divergence in outward style is rendered irrelevant. This is in sharp contrast to the secular scene, where generations too often confront each other as cultural antagonists.

The Secret of Uniting Generations

So unique is this "generation-awareness" to the Jew that Rabbi Akiba declared it to be a major factor in bringing about the eschatological fulfillment of *Ahrit ha-yanim*, the ultimate redemption of the Jewish people.

Rabbi Akiba states: A father endows his son with comely appearance, strength, riches, wisdom, longevity, and *nispar hadorot lefanov*, the number of generations (that had been his progenitors) before him. And *v'hu haketz*, this is (the secret of) the redemption, as it says: "He proclaimed the generations from the beginning" [Isa. 41:4] (Ed. 2:9).² There is no doubt that the genetic codes of the parents and the

conditions of the home environment affect a child's physical, intellectual, and economic status. But what is *nispar hadorot lefanov*, whose transmission Rabbi Akiba says will bring redemption to our people?

This enigmatic statement has been variously interpreted by Talmudic commentators. We believe that Rabbi Akiba, speaking in the chaotic, strife-torn Bar Kochba period (circa 135 C.E.), was setting forth the premise of Jewish survival, namely, the ability of parents to transmit to their children the secret of uniting with past generations, of whatever number, dating back to antiquity. It is the ability to associate with distant historical figures, intellectually and emotionally, as if they were contemporary companions. Intergenerational dialogues become feasible as lines of communication are established, defying barriers of time and circumstance. If a grandfather can bridge this gap with his grandchild because they are fraternal brothers in a spiritual association, then this breakthrough is also possible with great-grandparents and great-great-grandparents even if they are long deceased.

The possibilities of identifying with our ancestors are endless, boundless, and can reach back to our earliest history. He who can "proclaim (an identity with) the generations from the beginning," will help bring about the eschatological fulfillment of *ahrit ha-yanim*, the redemption and vindication of the Jewish people.

The First Grandfather

We have three patriarchs: Abraham, Isaac, and Jacob. Our history, however, has bestowed upon Jacob two prerogatives which were denied to the earlier patriarchs. First, the names Jacob and Israel became the generic names for the entire people as such. Moses was frequently commanded to "speak to the children of Israel," and Isaiah proclaimed, "O house of Jacob, come, let us walk by the light of the Lord" (2:5). Abraham and Isaac remained individual names which were never raised to the

(F)

(E)

גאון
אברהם
ישראל
(2:5)

5

5

level of a collective group name. Only Jacob was so honored.

A second distinction is that Jacob is frequently called "the old one" (*zaken*) in the Torah and the Midrash, despite the fact that Abraham and Isaac lived longer.³ He never achieved their longevity. When Jacob refused to let Benjamin return to Egypt with his brothers, Judah said, "Leave the old man alone until the house runs short of bread (and Jacob will then be forced to change his mind)" (Rashi, Gen. 43:2).⁴ Later on, Joseph asks, "Is your old father, *avikhem hazaken*, about whom you speak, at peace? Is he yet alive?" (43:27). Maimonides, explaining the source of the prayer, *Barukh shem kevod malkhuto lo-olam vaed*, "Blessed be His glorious majesty forever and ever," which follows the opening verse of the Shema Yisrael, writes: "*Pasah hazaken v'amar*, the 'old one' exclaimed it after being reassured of the piety of his children (Pes. 56a). Therefore it is a custom in Israel to recite the praise which the 'old Israel,' *Yisrael hazaken*, said after the Shema" (Hil. Kriyat Shema 1:4).⁵ The appellation *zaken* is used without mentioning his name, it being understood that the reference is to Jacob.⁶

In Talmudic and Midrashic literature, Jacob is often called *Yisrael Sava*, "Old Israel," and this term, too, is employed even in modern usage, to designate Jews who observe the old tradition.⁶ In what manner, we ask, did Jacob distinguish himself, that his name became the generic name for an entire people, and why is he, in particular, called the *Zaken*?

The answer is that Jacob was the first patriarch to establish direct communication with his grandchildren. He was the first to make a solemn declaration, an historic pronouncement, which is responsible for the sense of closeness we still have with the past, thereby laying the foundation for the dialogue of the generations. He literally conquered time and space when he said to Joseph: "Now your two sons, who were born to you in the land of Egypt, before I came to you in Egypt, are mine. Ephraim and Menashe shall be mine, no less than Reuben and Simeon" (Gen. 48:5).⁷ In fact, they received portions in the later division of the Holy Land, as did the sons of Israel (Rashi).

Though a second generation removed, and nurtured in an Egyptian environment, Jacob equated them with his own sons who had been reared close to him in the Holy Land.

Abraham never spoke this way about Jacob, that he was to him as Isaac. Isaac never said it about Reuben and Simeon. Jacob was the first to impart special blessings to his grandchildren, "The angel who redeemed me from all harm, may he bless these lads" (v. 16).⁸ He blessed them even before he assembled his own sons for their blessings. He embraced them between his knees, and he placed his hands upon their heads. This signified, symbolically, that there was a direct transmission from Jacob to Ephraim and Menashe. There was no generation gap in the house of Jacob. The halakic ruling that *b'nai banim harai hem k'banim*, "grandchildren have the same status as children" (Yev. 62b), is derived from Jacob's declaration about Ephraim and Menashe.⁹

Abraham and Isaac transmitted their spiritual heritage to their sons, not to their grandsons. The latter received it from their fathers, but there was no direct communication between Abraham and Jacob or between Isaac and Reuben and Simeon. The influence of the grandfathers on their grandchildren was indirect. Jacob, however, related directly to his grandchildren; he did not need an intermediary or an interpreter; his was a direct dialogue. He leapt over the gulf of generations and transmitted the great *Mesorah* of Abraham directly to Ephraim and Menashe. Despite the discrepancy of years, the *Zaken*, the carrier of the old tradition, succeeded.

How appropriate, therefore, that our people is called Israel or Jacob, for it was he who created the Jewish community which ensures Jewish continuity. What preceded him were patriarchal families. He laid the foundation for a people. Though the covenant was made initially with Abraham, it was not until Jacob that the secret of perpetuating the *Mesorah* was discovered.

The Midrash tells that the sons of Joseph studied with their grandfather daily after his arrival in Egypt (Rashi, Gen. 48:1;

1
6
11

...van) 10 It was the Zaken who listened to their
conversed and worked closely with them, played and
with them. The most effective teacher is not he who
students with detachment, but rather he who be-
teaches, and together they become co-searchers
in the pursuit of truth. Jacob knew the secret
of *mitzpat hadorot*, of uniting generations. Some can
 unfortunately, many others, even noted scholars,
 intelligent and inspired leaders, cannot bridge the
 gap. The parent, grandparent, or teacher who sensi-
 tively connects his antecedents is the guarantor of the survival

12
per

אסור לעבור באור אדום גם כדי להגיע לתפילה בזמן

ונשמרתם מאד לנפשתיכם (ד' ט"ו)

שאלה: כדי לא לאחר את התפילה בחיידר, המתחילה בשעה 8, מיהר מאד אחד
 התלמידים בדרכו לת"ת, ודקה לפני השעה 8 הגיע לרמזור. הוא הביט ימינה ושמאלה,
 ולא ראה רכב מתקרב לצומת. האם מותר לו על פי דין לעבור ברמזור אדום, בנימוק
 ששלוחי מצוה אינם ניזוקים, כדי להגיע לתפילה בחיידר בזמן?

13

רבי
אמר

תשובה: אסור לחצות כביש ברמזור אדום, ויש בזה חשש חמור של סכנה ופיקוח
 נפש, מאחר ולפעמים דוהרת מכונית שנהגה רוצה להספיק את האור הירוק, שהוא אור
 אדום להולכי רגל, ולתלמיד צעיר אין שיקול דעת מספיק כדי להיות בטוח שאין
 בחצייתו חשש סכנה, ויתכן שהוא לא יבחין במהירות בה נוסעת המכונית המתקרבת.

ולכן פשוט הוא שאין כל היתר לעבור באור אדום, ואין בזה משום שלוחי מצוה
 אינם ניזוקים, כיון שהסכנה מצויה, ובמקרה כזה לא אומרים שלוחי מצוה אינם
 ניזוקים, כמו שמבואר בגמרא (פסחים, דף ח' עמוד ב').

יש גם לקחת בחשבון שהולך הרגל החוצה באור אדום מסכן לפעמים את הנהג
 עצמו, כי לפעמים אצה לנהג הדרך, ובפרט בשעות הבוקר, והוא נוסע במהירות,
 וכשהנער מגיח עלול הנהג לעצור בפתאומיות, ובכך הוא מסכן את הנוסעים הנמצאים
 ברכבו, וכן את הנהגים האחרים הנוסעים בכביש.

ועל הנער שאינו חוצה את הכביש באור אדום ייאמר אפוא - 'אשרי תמימי דרך'.

בחציית כביש באור אדום, יש גם משום 'לפני עוור'

הדבר אסור גם לנער שניחון בשיקול דעת, ויש באפשרותו לעבור את הכביש באור
 אדום מבלי להסתכן, שכן יש במעשה זה גם משום 'לפני עוור לא תתן מכשולי, כי ילדים
 קטנים יראו את הנער המבוגר עובר באור אדום ויעשו כמוהו, והם כבר לא יעשו זאת
 בשיקול דעת. נמצא שנער זה מהווה מכשול לאחרים.

וזכורני כד הווינא טליא, כאשר למדתי בת"ת יעץ חיים, אמר הגאון רבי ישעיה
 וינוגרד זצ"ל בשיחתו לתלמידים שלפעמים יקבל נער את חלקו בן עדן עבור לימוד
 תורה שלמד בעת השינה. כשהתפלגנו על כך, הסביר הגר"י וינוגרד שכוונתו היתה שילד
 הלומד בהתמדה ואחרים סופגים ממנו את התכונה הזו, ובזכותם לומדים אף הם
 בהתמדה, הרי שכר רב נזקף בשל כך למתמיד הראשון.

יכול אפוא לקרות מצב שהילד המתמיד יילך לישון, אבל בבית המדרש יישב עכשיו
 ילד אחר שירש את ההתמדה מהילד הישן, והאחרון יקבל אפוא שכר על לימוד תורה
 גם בעת השינה...

וכן הוא להיפך חלילה, כאשר עשה דבר רע ואחרים למדו ממנו...

7

אנכי ה' חלקך וכו' במדרש מהיזן זכו ישראל לפרשת קריאת שמע מניית הקב"ה
אמר שמע ישראל חכמי ה' אלהיך, וישראל אמרו ה' אלהינו ה' אחד, ומרע"ה
אמר ברוך שכליו והוא תמוה, וכיל לפרש עפ"י שאמרו חז"ל חייב אדם לברך על הרעה
כשם שמברך על הטובה כי הרעה זו הטובה הוא וכל מה לעבד רחמנא לטב עביה,
ואמרו לא כעוהו עוהב על הרעה מברך דין האמת ובעוהב מברך הטוב והמטיב
כי אז יראה כי הכל לטובה והנה ידוע חלקים מד"הד וה' מדת הרחמים והיינו לפי
ראות עיני האדם מבין הבין כי הכל לטוב לנו, אבל לידע ומבין כי הכל לטב עביד
הכל רחמים וחלקים הוא ה' בעל הרחמים, והנה במעריס ראו מד"הד מתוחה קושי
השיעבוד וכשלא ראו מד"הד ואמר ה' חכמי ה' חלקך אשר הולאחך הזכיר שני שמות
ה' וחלקים רחמים ודין שראו במעריס וביציאתם, ובאמת היה הדין לרחמים לזך אותם
כדכתיב אשר הולאחך מכור הברזל כדי שיהיה ראוי לקבל התורה ולהיות עם סגולה
לה' וחלקים הוא ה', וזה הבינו והשיגו במעמד הכבוד והבינו למפרע כי הכל לטב עביד
ה', וזה שענו ואמרו ה' חלקינו ה' אחד הכל רק ה' מדת הרחמים וז"ל ה' אחד שאין
הפרש בין הטוב ובין הרע כי הרע לדרך לטוב וסוף מעשה מחשבה תחלה, וע"ז ענה
משה ואמר ברוך שכליו כי אם יבינו כי גם הרעה הטובה היא ומאחר לא טעא הרעות
א"כ יברכו שם ה' לעולם חסד ומשפט אשירה כי הכל חסד הוא וגם על משפט אשירה,
וזה שאמר ברוך שכליו שלעולם יבדלו ויברכו שם ה' יברכו על הרעה כשם שמברכים
על הטובה ומבוארים דברי המדרש:

ה', י"ב. שמור את יום השבת לקדשו¹⁰.

פירש"י וז"ל: ובראשונות הוא אומר זכור שניהם בדבור אחד ובתיבה אחת נאמרו ובשמיעה אחת נשמעו עכ"ל. הנה ענין זה טעון ביאור, דזה ברור שבלוחות היה נכתב רק אחד מהם, כלומר או זכור או שמור, דהרי ספר תורה שנכתב בו זכור ושמור במקום אחד יהיה ספר תורה פסול, וא"כ עלינו להבין איך היה נכתב בלוחות. והיה מקום לומר שבלוחות הראשונות היה כתוב זכור ובלוחות השניות היה כתוב שמור, ואפשר שזהו דעת איזה קדמונים¹¹, אבל אי אפשר לומר כן בדעת רש"י, דבסנהדרין [נדף נ"ו ע"ב ד"ה אשר צוך במרה] כתב רש"י וז"ל: הא ליכא למימר דמשה הוה אמר להו בערבות מואב כאשר צוך בסיני דמשה לאו מאליו היה שונה להם משנה תורה ומזהירם על מצוותיה אלא כמו שקבלה הוא היה חוזר ומגיד להם וכל מה שכתוב בדברות האחרונות היה כתוב בלוחות וכן שמע בסיני עכ"ל, הרי לנו שדעת רש"י היא שלא היה ישינוי בין הלוחות הראשונות לשניות.

אבל נראה לענ"ד, דודאי רק אחד מהם היה נכתב בלוחות, ומה שהוזכר בפרשת יתרו זכור ובפרשת ואחחן שמור היינו משום שבלוחות היו הרבה תיבות בגדר קריין ולא כתיבן או כתיבן ולא קריין¹², והיינו שאפשר שתיבת שמור היתה הכתיב והקרי היה זכור, או להיפך, וזה הפשט שבדיבור א' נאמרו, היינו שהא' היה כתיב והב' היה קרי¹³. [וקצת ראייה יש להביא ששמור היה זה שנכתב ממה שאנו אומרים בתפלת

שחרית של שבת: ישמח משה במתנח חלקו כו' ושני לוחות אבנים הוריד בידו וכתוב בהם שמירת שבת וכו'¹⁴.]
ונבין היטב לפי זה דברי רש"י בסנהדרין הנ"ל, דלכאורה תמוה מה שכתב שכל מה שנמצא בדברות האחרונות היה כתוב בלוחות וכן שמע בסיני, דהרי מוצאים אנחנו הרבה חילוקים בין הדברות שנכתבו ביתרו ובין אלו שכמשנה תורה, הרי שמגוף הקרא לכאורה מוכח שהיו הרבה שינויים ביניהם ואיך זה שכתב רש"י שלא היו

ובזה יש לפרש בהפטרה נחמו נחמו עמי יאמר חלקכם, כי מי שהי' מעולה ומעוטר זמן רב אחר שסמחתי ממנו הצרות ישמח לבבו, אבל תמיד כשיזכור הראשונות שהיה מעולה יטער בלבבו על העבר, וכי כן אין נחמתו שלימה, אבל אזו כשזכה לגאולה היתה שמחתי שלימה באשר שהגלות היה לטובתו לכפר על חטאתיו ומפני חטאתיו גלינו מארצנו והגלות מכפר לנו, לכן אז ימלא שחוק פינו ולשוכנו רנה, וז"ל נחמו נחמו עמי שמהיה הנחמה כפולה לעתיד שהגדיל ה' לעשות עמנו, וגם נחמה על העבר שקבלנו עונש בעוהו על חטאתנו, וז"ל כי מנחה נבאה שעברו היסורים כי נראה עוהו, ע"י היסורים נראה עוהו וכחכפר לנו, ואמר כי לקחה מיד ה' כפלים, פי יש שני מיני עונשים, עונש הנא בהשגחה מה' לענש האדם על חטאתו וזהו עונש אשתי הנזר אשר תיסקרו יה ויש עונש הנא בעקרת שינחיתו ה' למקרי הזנאים והאריך הכעזים צנה, ועונש"י כאלו אינם נזכרים יען שאלו בעקרה, ולכן אמר כי לקחה מיד ה' וכו', כי נזר ה' צא להם היסורים והעונשים ולא בעקרה, ולכן יהי' כפרה לעונותם ופסעם ונראה עוהו, והנחמה כפלים, ולכן כתיב עשון ושנחה ישינו וכו' יגון ואנחה, כי עי' שישג עשון אחר שהי' מעוהו ועליוני ימלא ויכאכ על הענה, אבל אנחנו לא כאלה על הענה באשר הי' היגון לטובתנו ולא יהי' נק עשון ושנחה, וז"ל עשון ושנחה ישינו וכו' יגון ואנחה לגונני וכה"ך אך שנח ככ"ל, וז"ל צנה והפחתי אצלם לעשון עון האכל יהי' עונש ושנחה שינחתי צנה שהאכלנו, ונחמתים ושנחתים עיגונם ענן היגון יהי' שנחה שינחמו ציגון שהי' להם יען שהי' כפרה על עונם, וכן ז"ל מיש לום החמסי יהי' לעשון שינחמו כעונות שהענו וכחכפרו עונם ולא"ס:

15

14

מ"ה חלקך

כ"ה ס' 7810

36

36

על פסוק זה כותב הזוהר (אדרא זוטא, דברים, האינו דף רצ"ד ע"ב): "אלא ודאי כל מה דחשיב בר נש וכל מה דיסתכל בלבו לא עביד מלה עד דאפיק ליה בשפוטתיה והוא לא אתכוון ביה, וההיא מילה דאפיק מתבקעא באוירא ואזלא וסלקא וטסא בעלמא ואתעביד מניה קלא. וההוא קלא נטלין ליה מארי דגדפין, וסלקין ליה למלכא, ועייל באודנוי. הדא הוא דכתיב: 'וישמע ה' את קול דבריכם'."

עד ימינו היו דברי הזוהר הללו כחידה שאין לה פתרון, איך יתכן שאדם מדבר כאן מלה אחת והיא טסה בעולם ומגיעה למקומות אחרים ומרוחקים? והיה הדבר לפלא. בימינו המציאו את התקשורת, ורואים כיצד אדם מדבר לתוך אפרכסת המחוברת בסך הכל לחוט, או אפילו כבר בלי חוט כלל, ושומעים את מה שהוא אומר בקצה השני של העולם שידורים לווייניים, למשל, הם דוגמה נוספת לגס כזה.

אמצד שני, אפשר ללמוד מכך שלא להתפעל מהמצאות ומחידושים, ולחשוב שחידושים כאלו לא היו ולא נבראו. לא כן הוא, הכל נכתב ונחתם מקדמת דנא.

באותו עניין כתוב (תהלים צ"ד, י"ט-כ'): "הנטע און הלא ישמע, אם יצר עין הלא יביט, היסר גוים הלא יוכיח, המלמד אדם דעת". פעם דרשתי את הפסוק ומצאתי בו רמז מוסרי: אפשר ללמוד מהתקשורת הטלפונית של ימינו עד כמה צריך להיזהר שלא לעשות עבירות, כי הקב"ה נמצא, רואה ומאזין לכל מעשה שלנו. מקובל, שכאשר אדם עונה לצלצול הטלפון, הוא מרים את השפופרת ואומר: "הלו" - זו מילה בינלאומית, שמזכירה מייד לכל יהודי את הפסוק הנ"ל: "הנטע און" - אדם שמדבר בטלפון ומשתמש באוזנו כדי לשמוע - "הלו" ישמע" - שומע את האדם ששמעו לקו אומר: "הלו". זאת למרות שאין הוא רואה אותו, ואותו אדם אינו נמצא בקרבתו. הרי לנו מצב, שגם אם האדם אינו קרוב אליי ואינו מבחין בו, הרי הוא שומע את כל מה שאני אומר. ומכאן נלמד לקב"ה, ששומע ומאזין לכל דברינו בכל מקום שאנו נמצאים, גם אם אין אנו מרגישים בו...

בהמשך הומצאו גם מכשירי טלפון שיש בהם מצלמות. מעתה אפשר לא רק לשמוע את הצד השני, אלא גם לראותו. לכך רומז המשך הפסוק: "אם יוצר עין הלו" יביט" - מי שמתכוון במכשיר יכול לראות בעיניו את הצד השני שקורא לו: "הלו". מכאן רמז כלפי מעלה, ששם נמצאת עין שרואה ואוזן ששומעת את כל המעשים.

מכאן נלמד מוסר השכל, "היוסר גוים הלא יוכיח". לעתיד יראו לאדם את כל מעשיו, והוא יתבייש בהם; אך לא זו בלבד, אלא גם ישמיעו לו את כל דיבוריו ויראו לו את עצמו מדבר אותם, כמו שאדם נשמע ונראה בטלפונים החדשים...

על אותה הדרך אפשר לפרש מה שכתוב בתהלים (נ, כ"א): "אוכיחך ואערכה לעיניך". התוכחה שתהיה לאדם לעתיד לבוא תהיה "לעיניך", כך שלא יוכל להכחיש אותה, ובעל כורחו יודה על מה שיתבעו אותו.

אדם עושה פעולה בעולם הזה, ומלמעלה מצלמים אותו. בלילה עולה נשמתו, ומראים לה את המעשה שהוא עשה. הנשמה חותמת על מסמך שבו מפורט המעשה אשר עשה. לדוגמה, אדם הולך לשוק 'מחנה יהודה' ומבקש מהמוכר לשקול לו תפוחי אדמה. כשהלה מסתובב הוא מכניס כמה תפוחי אדמה לסלו. בשעת מסירת הדין והחשבון על מעשיו, יראו לו את המעשה ההוא, ואת חתימת ידו שחתם כבר באותו לילה על כך. הוא יחוייב לא רק על אותו תפוח אדמה בודד שגנב, אלא על כל הפירות ופירי-הפירות שהיו יכולים לצאת מאותו תפוח אדמה.

מכאן ילמד האדם מוסר, עד כמה מעשיו גלויים וידועים לפניו יתברך, ויעשה

חילוקים ביניהם. אבל לפמש"כ א"ש, ולמשל נקח תיבות "אשר צוך ה' אלקיך" שמבואר בסוגיא שם שהם נאמרו בסניי אע"פ שאינם כתובים בפרשת יתרו, והיינו משום שחיבות אלו היו בגדר כתיבן ולא קריין או קריין ולא כתיבן, ועל כרחך שאשר צוך ה' אלקיך קאי על מרה וכסוגיית הגמרא, ופן הוא בכל השינויים שישנם בין הדברות הראשונות לאחרונות.

והאיר לפי זה סוגיא עמומה מאד | | במסכת בבא קמא [דף נ"ד ע"ב]: שאל ר"ח בן עגיל את ר' חייא בר אבא מפני מה בדברות הראשונות לא נאמר בהם טוב ובדברות האחרונות נאמר בהם טוב, א"ל עד שאתה שואלני למה נאמר בהם טוב שאלני אם נאמר בהם טוב אם לאו שאיני יודע אם נאמר בהם טוב אם לאו כלך אצל כו' ריב"ל שהיה בקי באגדה כו' א"ל הואיל וסופן להשתכר וכו' עיי"ש. וזה לכאורה פלא,

וכבר עמד על זה הפני יהושע שם וז"ל: הנה רכל הקורא ישתומם על ככה וכי גברא רבה כו' היא בר אבא לא היה יודע חלילה מה שהתינוקות של בית רבן יודעים וכו', ועיי"ש מה שהאריך לכאר בדרך הדרוש. אבל לפמש"כ א"ש היטב כפשוטו, דהוא השיב לו דכיון דהיו כלוחות קרי בלא כתיב וכתוב בלא קרי, א"כ שוב אין אני יודע אם נאמר בהן טוב או לא נאמר בהן טוב - דאיני יודע אם שאלתך היא על הקרי או על הכתיב. ובאמת לפי תירוצו משמע דקאי על הכתיב ובאמת הכתיב גם כלוחות הראשונות כחוב טי"ת¹⁵, ודו"ק.

(17) 6

3 קכ

מ? כ